

OFFICIAL PRESS RELEASE

6 'Epeleli 2021

Tu'utu'uni ki he Fokotu'utu'u Ngāue Fakapa'anga

Na'e tali 'e he Poate 'a e kau Talēkita 'o e Pangikē Pule Fakafonua 'o Tonga' i he 'enau fakataha' i he 'aho 31 'o Ma'asi 2021, ke kei hoko atu pē 'a e ngaahi tu'utu'uni ngāue fakapa'anga lolotonga' 'a ia 'oku hā atu 'i lalo'. 'Oku fakataumu'a eni ke ngāue'aki 'a e hulu 'i he pa'anga ngāue 'a e ngaahi pangikee', ke nō atu ki he ngaahi sekitoa fakatupu' pea mo tokoni'i e 'ekonōmika' 'a e fonua' mei he ngaahi uestia 'o e COVID-19.

- a. Ke hoko atu pē hono ta'etotongi 'a e tupu (interest) 'i he ngaahi 'akauni pa'anga ngāue 'a e ngaahi pangikee' (Exchange Settlement Account) 'oku fakahū 'i he Pangikē Pule' (zero interest rate policy).
- e. Ke 'oua 'e toe ma'ulalo hifo 'i he peseti 'e 80 'a e lahi e ngaahi nō 'oku tuku atu 'e he ngaahi pangikee' 'o fakahoa ki he lahi 'o 'enau ngaahi fakahū pa'anga' (loans/deposit ratio).
- f. Ke tu'uma'u 'i he peseti 'e 10 'a e lahi 'o e pa'anga 'a e ngaahi pangikē fakakomēsiale', 'a ia 'oku tu'utu'uni fakalao ke tauhi 'i he Pangikē Pule' (Statutory Reserve Deposit).
- h. Ke tauhi pē 'a e tu'unga 'o e hikihiki 'i he totongi 'o e ngaahi koloa' (inflation reference rate) ke 'oua na'a laka hake 'i he peseti 'e 5.
- i. Muimui'i ofi 'a e lahi 'o e pa'anga ngāue 'a e ngaahi pangikee', pea liliu e peseti 'oku tu'utu'uni fakalao ke tauhi 'i he Pangikē Pule' (SRD) 'oka fiema'u.
- k. Vakai'i 'a e tu'unga 'oku 'i ai 'a e pa'anga tefito 'a e ngaahi pangikee' ke fe'unga, pea liliu 'a e tu'utu'uni lolotonga' 'i ha taimi 'e fiema'u ai.
- l. Fakafaingofua'i 'a e ngaahi tu'utu'uni fekau'aki mo e fetongi pa'anga muli' 'i ha taimi 'e fiema'u ai.
- m. Hokohoko atu pē 'a e founa lolotonga ki hono fakatau 'a e ngaahi pōnite 'a e Pule'anga'.
- n. Tauhi 'a e fetu'utaki vāofi mo e ngaahi kautaha fakapa'anga' ke fakapapau'i 'oku nau 'i ha tu'unga mateuteu fe'unga.
- ng. Hoko atu pē hono faka'ata kitu'a 'a e ngaahi tu'utu'uni ngāue 'a e Pangikē Pule' 'aki hono fakahā atu 'i he ngaahi fanongonongo tuku atu ki he kakai 'o e fonua'.
- o. Muimui'i ofi 'a e ngaahi uestia 'o e mafola fakamāmani lahi 'a e COVID-19 'i he ngaahi ngāue fakapa'anga' telia ha ngaahi faka'ilonga 'o ha tu'ulaveangofua.
- p. Fakapapau'i 'oku hokohoko atu pē 'a e talangofua 'a e ngaahi pangikē' mo e ngaahi kautaha fakapa'anga 'oku 'ikai ko ha pangikē ki he ngaahi tu'utu'uni Fakapule'anga fekau'aki mo e COVID-19, pea 'i he taimi tatau 'oku kei fakahoko pe 'a e ngaahi ngāue fakapa'anga' ki he kakai 'o e fonua'.

Í he lipooti á e Kōvana 'o e Pangikē Pule', Sione Ngongo Kioa, na'e māmālie ange á e ngaahi ngāue faka'ekonōmika fakalotofonua' 'i Sanuali 2021. Í he vakai ki he sekitoa ngoue', vaotātāa mo e toutai', naé holo á e ngoue naé úta ki tuápule'anga' tautefito ki he ngoue foha' ó hange koe manioke', talo', úfi', mo e hina'. Naé holo moe pa'anga hū mai mei he ngoue naé úta ki tuápule'anga' 'i Sanuali 2021 ó fenēpasi pē moe holo á e ngoue naé úta ki tuápule'anga'. Naé holo á e ngaahi nō ne tuku atu' ki he sekitoa langa' fakataha pē moe holo á e totongi pa'anga ki he koloa mo e naunau langa hū mai mei muli'. Naé toe holo ange á e sekitoa ngāue' 'i Sanuali 2021. Naé síisi' ange á e lesisita ó e ngaahi koniteina mei muli' tupu mei' he holo fakatouósi á e ngaahi koniteina á e ngaahi pisinisi' pehē foki ki he taautaha', ó hā mai mei heni á e māmālie ange 'a e fefakatauáki' hili e ngaahi taimi katoanga'.

Na'e tupu peseti 'e 0.7 'a e hikihiki fakata'u 'o e totongi koloa' 'i Sanuali 2021 makatu'unga mei he kake á e ngaahi totongi koloa hū mai mei muli' mo e ngaahi totongi fakalotofonua' (tautefito ki he lolo' mo e me'akai'). Na'e tupu peseti 'e 1.3 'a e hikihiki fakata'u 'o e totongi koloa' 'i he ta'u' ki Sanuali 2021. Ko e hiki hake ko 'eni ne makatu'unga mei he hiki á e ngaahi totongi koloa hū mai mei muli' mo fakalotofonua'. Ko e ngaahi koloa hū mai ne hiki hake hono totongi' óku kau ai e koloa me'akai', tapaka', pea mo e kava malohi', kā koe ngaahi koloa fakalotofonua' óku kau ai e koloa me'akai', tapaka', mo e vala mo e ngaahi suu'.

Ko e tu'unga 'o e pa'anga talifaki 'i muli' (foreign reserves) naé tupu 'i Sanuali 2021 áki á e \$29.7 miliona ki he \$705.3 miliona, 'o fe'unga ia mo e māmāhina 'e 12.0 ó e ngaahi koloa mo e sevesi hū mai'. Na'e makatu'unga 'a e tupu lahi ko eni' mei he hū mai á e nō 'a e Pule'anga' mei he polokalama tokoni fakavavevave á e Kautaha Fakapa'anga Fakavahaápule'anga (International Monetary Fund). Naé toe hū mai moe ngaahi tokoni kehe ki he COVID-19 pea mo e Saikolone Haloti. Naé toe tupu lahi á e tu'unga 'o e pa'anga talifaki 'i muli' 'i he taú ki Sanuali 2021 áki á e \$222.4 miliona. Naé makatu'unga eni mei he lahi ange 'a e ngaahi tokoni fakapa'anga ki he patiseti 'a e Pule'anga', moe talafi pa'anga taautaha mai mei muli'.

'Oku kei malu pē 'a e fai fatongia 'a e ngaahi pangikee', 'o pou pou ki ai 'a e mālohi 'o 'enau pa'anga tefito' (capital), pehē ki hulu 'enau pa'anga ngāue' (liquidity). Na'e holo 'a e ngaahi nō ne tuku atu' he māhina', kae tupu á e ngaahi fakahū pa'anga'. Í heéne pehē, naé toe holo hifo 'a e lahi 'o e ngaahi fakahū pa'anga' ne tuku atu' 'i hono fakahoa ki he lahi 'o e ngaahi nō (loans/deposit ratio) ki he peseti é 67.8 mei he peseti é 68.6 í he māhina kuo ósí', ó kei ma'ulalo pē 'i he tu'unga ma'ulalo taha 'oku tu'utu'uni' 'a ia ko e peseti 'e 80. Óku hokohoko atu pē á e holo á e tu'unga ko eni' neongo óku kei lahi pē á e pa'anga ngāue á e ngaahi pangikee'. Ko e 'avalisi 'o e totongi tupu 'i he nō mo e fakahū pa'anga' (weighted average interest rate spread) na'e hiki hake í he māhina' áki á e peseti poini é 1.0, kae holo 'i he ta'u' ki Sanuali 2021 áki á e peseti poini e 32.8 ki he peseti 'e 5.709.

'I he vakai fakamuimui 'a e Pangikē Pule' ki he tupu faka'ekonōmika fakalotofonua', 'oku kei tu'uma'u pē 'a e fakafuofua 'e holo 'a e tupu faka'ekonōmika' 'i he 2019/20 pea mo e 2020/21, kā 'e toe holo lahi ange 'a e 2020/21 mei he fakafuofua kimuá'. 'Oku fakafuofua ke toki kamata e fakaakeake 'a e tu'unga faka'ekonōmika' 'i he 2021/22. 'Oku fakafuofua 'e fakafiemālie pē 'a e tu'unga ó e pa'anga talifaki 'i muli' 'o lahi ange 'i he māhina 'e 3 'o e koloa mo e ngāue hū mai', pea kei ma'ulalo pē 'a e hikihiki 'o e totongi koloa fakalūkufua' i he peseti 'e 5. Ko e ngaahi pangikē 'oku kei malu pē mo 'enau ngaahi ngāue', pea kei hulu pē mo 'enau pa'anga ngāue'. 'Oku mātu'aki tokanga 'a e Pangikē Pule' ki hono muimui'i ofi 'a e ola 'o e ngaahi ngāue faka'ekonōmika' mo fakapa'anga', pea mateuteu ke liliu 'a e ngaahi fokotu'utu'u ngāue fakapa'anga lolotonga' 'o ka fiema'u ke pukepuke 'aki 'a e ma'uma'uluta fakalotofonua' mo fakatu'apule'anga', pea ke tokoni foki ki he tupu faka'ekonōmika fakalūkufua'.

Ki ha ngaahi fakamatala fakaikiiki kātaki 'o fetu'utaki ki he:

Tafa'aki 'Ekonōmika

Telefoni: (676) 24 057

Fax: (676) 24201

Email: nrbt@reservebank.to